

TÜRKİYE BİLİŞİM DERNEĞİ
Kamu Bilgi İşlem Merkezleri Yöneticileri Birliği
Kamu Bilişim Platformu XIII

BİLİŞİM ETİĞİ

Nihai Rapor

<http://www.tbd.org.tr>

3 Mayıs 2010

TBD Kamu-BİB

Kamu Bilişim Platformu XIII

BİLİŞİM ETİĞİ

2. ÇALIŞMA GRUBU

Bu belge, TBD Kamu-BİB in *on üçüncü dönem* çalışmaları kapsamında, **2. Çalışma Grubu (ÇG2)** tarafından hazırlanmıştır. Bilişim Etiği konusundaki temel kavramları, ilkeleri, sorunları, Kamuya yönelik değerlendirmeleri ve önerileri içermektedir.

Hedef Kitle

Başta Kamu bilgi işlem yöneticileri, çalışanları ve kullanıcıları olmak üzere tüm bilişim profesyonelleri

Belge No : TBD/Kamu-BİB/2011-ÇG2

Tarihi : 12-15 Mayıs 2011

Durumu : Nihai Rapor

Yayını Hazırlayanlar

Başkan

Doç. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN Hacettepe Üniversitesi

Başkan Yardımcısı

Dr. İzzet Gökhan ÖZBİLGİN SPK

Kamu-BİB YK Temsilcileri

Ragıp GÜLPINAR TOKİ

Yazman

Nihan TUNA Özel Sektör

Grup Üyeleri

A. Erhan ALTUNOK	Milli Eğitim Bakanlığı
Ceren ÜNAL	Bilkent Üniversitesi
Ebru ALTUNOK	Milli Eğitim Bakanlığı
Fatih NAKKAŞ	Tarım ve Kırsal Kal. Des. Kur.
Filiz ÇAKIR	Sanayi Bakanlığı
Hakan BAHÇIVAN	Başbakanlık
Mehmet YILDIZLI	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Des. Kur.
Meltem Yıldırım İMAMOĞLU	Maliye Bakanlığı
Mustafa AFYONLUOĞLU	Danışman
Selda GÜRÇAY	Türkiye Noterler Birliği
S. Çiğdem ÇAMURDAN	Gümrük Müsteşarlığı
Şahin AKSOY	Özel Sektör
Uğur SADIÖĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Zafer VERGİLİ	Başbakanlık

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	5
SUNUŞ	6
BÖLÜM 1	7
BİLİŞİM ETİĞİ: TEMEL KAVRAMLAR VE SORUN ALANLARI	7
1.1. Bilişim.....	7
1.2. Etik.....	8
1.3. Bilişim Etiği.....	11
1.4. Bilişim Etiğine İlişkin Sorun Alanları	12
BÖLÜM 2	14
DÜNYADA BİLİŞİM ETİĞİ İLKE VE UYGULAMALARI	14
2.1. CEI Tarafından Yapılan Çalışmalar	14
2.2. AFIPS Tarafından Yapılan Çalışmalar	14
2.3. ACM Tarafından Yapılan Çalışmalar	15
2.4. Diğer Çalışmalar	16
BÖLÜM 3	17
TÜRKİYE'DE BİLİŞİM ETİĞİ İLKE VE UYGULAMALARI	17
3.1. Türkiye Bilişim Vakfı Tarafından Yapılan Çalışmalar	17
3.2. Türkiye Bilişim Derneği Tarafından Yapılan Çalışmalar	22
3.3. Bilişim Sektörü Derneği Tarafından Yapılan Çalışmalar	23
3.4. Bilişim Alanında Etik Farkındalık Yaratma ve Eğitim Çalışmaları.....	24
SONUÇ VE ÖNERİLER: BİLİŞİM MESLEĞİ ETİK İLKELERİ İÇİN GENEL ÇERÇEVE.....	25
KAYNAKÇA	27
EK 1 : BİLİŞİM ETİĞİ ALANINDA ÇALIŞMA YAPAN KURULUŞLAR	28

Kısaltmalar

G8	: The Group of Eight	Gelişmiş Sekizler Grubu
BM	: United Nations	Birleşmiş Milletler
OECD.	: Organisation for Economic Co-operation and Development	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
AFIPS	: American Federation of Information Processing Societies	Amerikan Bilgi İşlem Dernekleri Federasyonu
ACM	: The Association for Computing Machinery	Bilgi İşlem Makinaları Derneği
CEI	: Computer Ethics Institute	Bilgisayar Etik Enstitüsü

SUNUŞ

Günümüzde, gelişmiş toplumlar başta olmak üzere, dünya toplumları bilgi toplumu olma yolunda hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu süreçte etkin rol oynayan bilgi ve iletişim teknolojileri; iletişim, elektronik ticaret ve bankacılık, kamu hizmetleri ve savunma sistemleri gibi pek çok alanda yer alarak günlük yaşamı tümüyle değiştirmeye başlamıştır.

Zaman ve mekân farklılıklarının etkisini ortadan kaldıran, çalışma, ticaret, eğitim ve eğlence biçimlerine yeni boyutlar kazandıran bilgi ve iletişim teknolojileri, tek başına bir sektör olmaktan çıkmış ve diğer tüm sektörleri etkileyen ve geliştiren temel bir sektör halini almıştır. Bu itibarla sektör, üretim ve satış değerleri açısından da dünyanın en büyük sektörü konumuna yükselmiştir. 21. yüzyılda, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasında yer alması için bilgi ve iletişim teknolojilerini özümseyip, üst düzeyde üretir hale gelmesi vazgeçilmez bir koşul halini almıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı bu alanda çok farklı etik sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar sadece bilişim mesleğinde çalışanları değil, bilişim dünyasında şu veya bu şekilde rol oynayan herkesi ilgilendirmektedir. Ancak bu raporda, esas itibarıyla, bilişim dünyasında yer alan her türlü kullanıcıya yönelik ve aynı zamanda onları koruyucu etik kodların geliştirilmesinden ziyade, bilişim mesleğinde ve özellikle de kamu sektöründeki bilişim çalışanlarının karşı karşıya kaldıkları etik sorunların aydınlatılması ve bu sorunların aşılabilmesi için geliştirilecek düzenlemeler (örn. etik kodlar) için genel bir çerçeve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

BÖLÜM 1

TEMEL KAVRAMLAR VE SORUN ALANLARI

1.1. Bilişim

“Bilişim”; insanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin özellikle elektronik cihazlar aracılığıyla, düzenli ve akılcı biçimde işlenmesi bilimidir [1]. Bir başka deyişle bilişim, bilginin ve iletişim teknolojilerinin uygun şekilde bir arada kullanılmasını gerektiren disiplinlerarası bir bilimdir. Bilişim biliminin ne olduğunun tam olarak anlaşılabilmesi için, unsurları üzerinde durmakta fayda vardır.

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, bilişimin iki temel unsurundan birisi bilgidir. Bilgi; verinin belli bir anlam ifade edecek şekilde düzenlenmiş hali olarak tanımlanmaktadır. İşlenmemiş ham bilgi olarak da tanımlanabilecek veri ise, bir durum hakkında, birbiriyle henüz ilişkilendirilmemiş bilinenler olarak tanımlanabilir.

Bilişim bilimi; bilgi olgusunu, bilginin saklaması, işlenmesi, aktarılması ve kullanılması yöntemlerini, toplum ve insanlık yararı gözeterek inceler. Bu doğrultuda bilişim, veriyi bilgiye dönüştürüp, bu bilgiden fayda sağlaması beklenen kişi, kurum ve kuruluşlara ulaştırmadıkça toplum ve insanlığa fayda sağlamış olmayacaktır. Verinin bilgiye dönüştürülmesi için gerekli olan faktörler (yazılım, donanım, insan) bilgi teknolojilerinin kapsamını oluştururken; söz konusu bilginin bu bilgiden fayda sağlayacak kişilere aktarılmasını sağlayacak unsurlar ise bilişimin ikinci temel unsuru olan iletişim teknolojilerinin (cep telefonu, internet gibi) kapsamını oluşturmaktadır [2] .

Bu noktaya kadar söylenenler bir örnekle özetlenecek olursa; sigaraya başlama yaşı ile çocukların ebeveynlerinin eğitim seviyeleri arasındaki ilişkiyi araştıran bir anket çalışması yapıldığı düşünölsün. Araştırmaya katılanlara yöneltilen “sigaraya kaç yaşında başladınız”, “annenizin eğitim durumu nedir”, “babanızın eğitim durumu nedir” gibi sorulara alınan cevaplar ham bilgi anlamına da gelen veridir. Bu verilerin toplandıktan sonra, uygun bilgi teknolojileri araçlarında işleme tabi tutulmaları sonucu elde edilen çıktı bilgidir. Bu bilginin uygun iletişim teknolojileri vasıtasıyla, bu bilgiden fayda sağlayacak ya da bu bilgiyi başka çalışmalarda girdi olarak kullanacak kişi, kurum ve kuruluşlara aktarılması gereklidir. Aksi halde, paylaşılmayan bilgi toplum ve insanlığa

bir fayda sağlamayacak ve bilişim biliminin amacı doğrultusunda hareket edilmemiş olacaktır.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, bilişimi genel itibariyle, verilerin toplanmasını, bu verilerin işlenerek bilgiye dönüştürülmesini, bilginin saklanmasını ve gerektiğinde herhangi bir yere iletilmesini ya da herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini bugün için elektronik, optik vb. tekniklerle otomatik olarak sağlayan teknolojiler bütünü olarak tanımlamak mümkündür [2] .

Son olarak, bilgisayarlar, veri yığınlarını kısa sürede işleyerek topluma ve insanlığa faydalı bilgi şekline dönüştürebilir, bu bilgiyi depolayabilir ya da paylaşabilirler. Bunu sağlayabilmek için karmaşık donanım ve yazılım sistemleri gereklidir. Disiplinlerarası bir özelliği olan bilişim bilimi, bu sistemlerin tasarımı, geliştirilmesi ve üretilmesiyle ilgili konuları da kapsar.

1.2. Etik

“Etik” kavramı, 1980’lerin sonlarından itibaren hem bilim literatürüne hem de teknik ve toplumsal ilişkiler terminolojisine giderek artan ölçüde girmeye başlamıştır. Batı ülkelerinde, üniversitelerin sadece felsefe veya tıp programlarının değil; mühendislik, işletme, hukuk ve kamu yönetimi vb. programlarının olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmiştir. İnsan davranışının etik yönü hem fen ve teknik bilimlere (örn. bioetik veya ekoetik) hem de toplumsal bilimlere (örn. siyasal etik veya kamu hizmeti etiği) yansımaya başlamıştır. Üstelik akademik eğitim programlarının yanı sıra hem kamu hem de özel sektördeki hizmet-içi eğitim programları içerisinde kendine daha fazla yer bulma eğilimine girmiştir. Etiğin son yıllarda bu kadar önem kazanmasının ardında yatan faktörler arasında aşağıdaki hususları sayabiliriz:

- Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler,
- Dünyanın giderek tek bir pazar haline gelmesine yol açan küreselleşme
- Her türlü yolsuzluk ve etik-dışı davranışla mücadelenin ancak uluslararası düzeyde alınacak önlemlerle çözüleceğinin anlaşılması
- İnsan hakları ile çevre sorunları gibi konuların öneminin artması

Toplumların kargaşadan uzak bir düzen içinde varlıklarını sürdürebilmeleri için ortaya çıkmış temel kurallara bakıldığında, karşımıza “ahlak”, “din”, “hukuk” ve “etik” çıkmaktadır. Amaçları temelde toplumsal düzeninin sağlanması ve korunması olmakla beraber, bu kuralların kaynakları ve bu kurallara uyma sebepleri birbirinden farklıdır. Tarihsel olarak bu kurallar içerisinde en eskilerden biri sayılabilecek olan ahlak kurallarının varlık sebebi toplumun bizatihi kendisi ve toplumdaki güçler dengesi iken; din kurallarının kaynağı tanrısal veya tanrısal

olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple, ahlak kurallarına uyma sebebi toplumun diğer üyeleri tarafından ayıplanmaktan, kınanmaktan ve toplumdaki bütünüyle dışlanmaktan çekinmek iken; din kurallarına uyma sebebi temelde günah işleme ve ahirette cezalandırılma korkusudur. Hukuk kurallarının kaynağı ise devlet olup; devlet organlarıncaya uygulanacak cezalar önemli bir yaptırım aracı olarak karşımıza çıkmakta ve bu cezaların caydırıcılığı ölçüsünde bireyler hukuk kurallarına uymaktadırlar. Bu üç tür kurallar manzumesi ile yakından ilgili olan etik kurallara gelince; etik kurallar kaynağını hem toplumsal değerlerden hem de devletin, meslek kuruluşlarının, özel şirketlerin ya da sivil toplum örgütlerinin koyduğu normlardan (etik kodlardan) alırlar. Bu sebeple, hem toplumsal yaptırımlar hem de cezai yaptırımlar hep birlikte etik kurallara uyma yönünde etkide bulunurlar.

Nitelikleri dolayısıyla ahlak ve din kuralları ile ahlak ve etik kuralları arasında büyük benzerlikler ve geçişmeler bulunmaktadır. Özellikle, ahlak ve etik kavramları arasındaki ayırım konusundaki muğlâklık bunu daha da artırmaktadır. Bu sebeple, kısaca da olsa, bu kavramları açıklığa kavuşturmakta veya en azından bu kavramların ve özellikle de “etik” kavramının hangi anlamda kullanılacağına değinmekte yarar vardır.

Dilimizde “ahlak” terimi iki anlama sahiptir. Birincisi, insanların toplum içinde uyması gereken cari kural ve ilkeleri belirtirken; ikincisi ahlak felsefesini ifade etmektedir. İlk anlamıyla, “ahlak”, belli bir dönemde belli insan topluluklarıncaya benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen töresel davranış ilke ve kurallarının toplamıdır [3]. Ahlak, “bir toplumda benimsenmiş değer yargıları ve kuralların, anlayış ve alışkanlıkların, davranış biçimlerinin ve kısacası yaşam tarzının tümü” olarak tanımlanabilir. Yine başka bir tanıma göre, ahlak “kökünü bireysel yaşamdan ziyade toplumsal yaşamdan alan, uygulama gücü dış yaptırımın yanı sıra bireysel vicdanda oluşan, her bireyin karşılıklı olarak diğerlerinden beklediği, toplumu oluşturan hemem hemen tüm bireylerin aynı şekilde değerli ve önemli saymaları istenilen ve toplumsal düzeni sağlamaya yönelik değer, tutum ve davranışların bütünü”dür. Bu değerler ve ilkeler genellikle “erdem” olarak ele alınır ve ahlakın önemli bir inceleme konusunu oluştururlar.

Ahlak, bir toplumdaki diğerine, bir toplumun belli bir kesiminden diğerine ve hatta zamandan zamana ve olgudan olguya farklılıklar gösterebilir. Örneğin, savaşçı bir toplumda yiğitlik ve cesaret toplum için zorunlu bir erdem olurken; tarımsal bir toplumda sabır ve yardımseverlik bunların yerini alabilir. Pek çok toplumda çekeşlilik ahlaken ve hukuken kabul edilmezken bazılarıncaya her açıdan meşru görülebilir. Normal koşullarda adam öldürme hiçbir şekilde onaylanamayacak bir suç iken savaş koşullarında meşru görülür ve hatta zaman zaman kahramanlık madalyası ile ödüllendirilebilir. Aydınlanma çağı ile birlikte özellikle Batı toplumlarında geçerli olan ahlak kurallarında önemli değışiklikler yaşanmıştır. Böylece, dinsel

kurallardan fazlasıyla etkilenen katı kurallardan uzaklaşarak daha özgürlükçü ve akla dayalı bir ahlak anlayışı benimsenmiştir. Ancak, pek çok kapalı toplumda bu değişim çok geç ve çok yavaş yaşanmaktadır.

Bu dar anlamıyla ahlak, genellikle din kavramıyla da karıştırılmaktadır. Dinler pek çok ahlaki ilkeyi içerdiği gibi ahlak da dinlerden bazı ahlaki standartlar almıştır. Ancak, din ahlakın çıkış noktası değildir. Din uhrevi ilişkiler sistemi içinde bir ahlak sistemi öngörür. Oysa ahlak, insan eylemlerinin toplumsal hayata zarar vermeden düzenlenmesi gibi dünyevi ve pratik bir sebepten kaynaklanır. Örneğin, dindar bir Müslüman faiz almaya dayalı bankerlik mesleği yapmayı ahlaki bulmaz; oysaki burada ahlak kavramı açısından önemli olan bu mesleğin genel geçer ahlak kuralları çerçevesinde tefeciliğe dönüştürülmeden yapılmasıdır [4].

Ahlak teriminin ikinci anlamı, “ahlak felsefesi” ya da Batı dillerinde kullanılan şekliyle “etik” ise, insanın davranışlarını özel bir sorun alanı olarak ele alan, bu davranışları yöneten ilke ve değerleri inceleyen ve “nasıl yaşamamız gerekir” sorusuna cevap arayan bir felsefe disiplindir [5].

Sözün kısası, cari ahlak (*morality*) belirli bir toplumu oluşturan insanların o topluma özgü üretim ve yaşam tarzının temeli olan ve tarihsel olarak egemen sınıfın oluşturduğu kurallardır (Örneğin, özel mülkiyetin korunması amacıyla hırsızlığın yasaklanması). Ahlak felsefesi (*etik*) ise, insanın gelişmesi ve kendini gerçekleştirme için gerekli olan davranış kurallarıdır (Örneğin, kendine ve başkasına saygı gereği hırsızlığın yasaklanması). İnsanlığın gelişim sürecinde ve küreselleşmeyle artan kültürlerarası yakınlaşmalarla birlikte bu ikisi arasındaki fark da giderek azalmaktadır.

Batı dillerinde etik (*ethics*) olarak bilinen ve felsefenin bir alt dalı olan disiplin, dilimizde yakın zamanlara kadar “ahlak” ya da “ahlakbilim” olarak adlandırılmıştır [6]. Ancak, son yıllarda, “etik” kavramının kullanımının giderek yaygınlaşmasının ardında, şu sebep yatıyor olabilir: Örneğin, kamu hizmeti ahlakı denildiğinde sıradan bir Türk vatandaşı ahlak kelimesinin varlığı sebebiyle ister istemez konuyu evrensel ilke ve değerler yerine cari Türk ahlak kuralları ve hatta İslami dinsel kurallar açısından düşünebilmektedir. Etik kelimesi kullanıldığında ise, bu kelime sıradan Türk vatandaşının zihninde bu tür bir bağlantıyı çağrıştırmamakta ve konuyu daha doğru bir şekilde (nötr veya din-dışı) olarak algılamasına yol açabilmektedir.

Etiğin normatif yönü olduğu kadar uygulamaya dönük bir yönü de vardır. Uygulamalı etik, normatif etik teorilerinin spesifik tartışmalı sorun alanlarına uygulanmasıdır. Bu bakımdan uygulamalı etiğin farklı alanlardaki etik sorunları inceleyen bazı alt dalları mevcuttur, örneğin: “iş etiği” ve “çalışma etiği”. Ayrıca, belirli meslek sahiplerinin mesleklerini icra ederken o mesleğe ait örgütlenmenin emrettiği ve meslek sahiplerinin de mesleğe girerken kabul ettikleri

ilke kurallara uymaları “meslek etiği”ni beraberinde getirir. Bu ilkeler genellikle toplumsal kültür ve değerlerden bağımsızdır. Örneğin hekimler dünyanın her yerinde aynı hipokrat yeminini ederler. Yine muhasebecilerin ve avukatların uyması gereken meslek etiği ilkeleri hemen her yerde benzer özellikleri taşır. Günlük hayatımızda çok sık duyduğumuz “tıp etiği”, “mühendislik etiği”, “basın etiği”, “siyaset etiği” ve hatta “bilişim etiği” bu çeşittendir [7].

Uygulamalı bir etik alanı olan bilişim etiği, sadece teorik ahlak felsefesi ile değil günlük ahlaki değerlerle de sıkı ilişki içindedir. Bilişim hayatında karşılaşılan tüm etik sorunları inceler. Bu bakımdan sadece bilişim mesleğinde çalışanların etik sorunlarını ve yükümlülüklerini değil; bilişim dünyasında şu veya bu şekilde rol oynayan herkesi ve onların bilişim eylemlerini kapsar. Bu raporda bilişim etiğinin kapsamı incelenmiş, bilişim mesleğinde çalışanların karşı karşıya kaldıkları etik sorunlar ve bu sorunların aşılabilmesi için geliştirilecek düzenlemelerin (örn. etik kodlar) oluşturulması amaçlanmıştır.

Etik kodlar, çalışanların hangi davranışlarının kabul edilebilir bulunduğuna ilişkin olarak yol gösteren, meslek ya da kurum tarafından beklenen resmi ifadelerdir [8]. Mesleki etik kodlar, meslektaşlara meslekleri ile ilgili belirsiz durumlarda doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı ve kararlı bir rehberlik sağlar. Bir meslek grubunda meslektaş baskısı sağlayarak, onları etik davranış göstermeye sevk eder; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten ayırır; meslek içi rekabeti düzenler ve meslek ideallerini korur. Mesleki örgüt/kurum yöneticilerinin baskıcı gücünü kontrol eder. Mesleğin ya da ilgili kurum/kurumların çıkarlarına hizmet eder ve toplumsal sorumluluklarını tanımlar [9]. Söz konusu yararlar bilişim sektörü ve bilişim mesleği için de geçerlidir.

1.3. Bilişim Etiği

Bilişim etiği, bilişim alanında hizmet sunanların ve alanların davranışlarını inceleyen bir felsefe dalı olup; etiğin uygulamalı bir alt alanıdır. Bilişim etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, bilişim sektöründe çalışanların birbirleri ile ilişkilerinde belli davranış kalıplarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır.

Bilişim etiği kapsamında, *hacker*lık, dosya paylaşımı, İnternetin demokratik-antidemokratik yapısı, lisanslamalar, mahremiyet ihlalleri, fikri mülkiyet hakları ihalleri gibi konular en sık tartışılan konular arasındadır. Bu noktadan hareketle, bilişim etiğinin temel konuları şunlar olabilir: Bilgisayar kullanımına ait etik kurallar; İnternet kullanımına ait etik kurallar; bilişim sistem ve ağ yönetimine ait etik kurallar; yazılım geliştirmeye yönelik etik kurallar; adli ve yönetsel incelemelere ait etik kurallar ve son kullanıcıya yönelik etik kurallar”.

Türkiye’de bilişim etiği genellikle mühendislik fakültelerinde teknik ağırlıklı bir ders olarak okutulmaktadır. Bu derslerde konu, ne yazık ki, birbirinden kopuk bölümler şeklinde (etik kuramlar, bilişim hukuku ve bilişim uygulamaları) ele alınmakta, bunlar arasındaki gerekli köprüler tam anlamıyla kurulamamaktadır. Konunun disiplinlerarası doğası sonucunda benzer sorunlar hukuk ve toplumsal bilimler alanındaki dersler ve eserlerde de görülmekte; söz konusu köprünün kurulması bu raporun temel amaçlarından birisi haline gelmektedir.

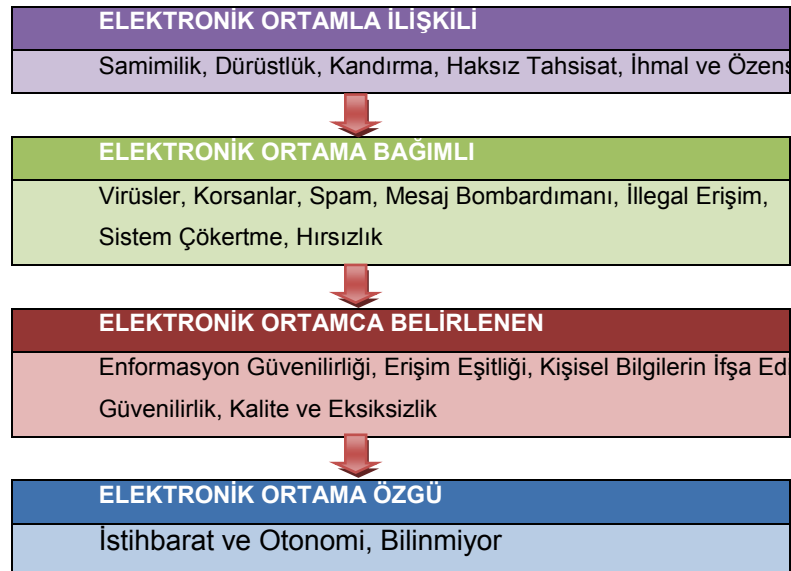
Bilişim sektöründe çalışan bir kişinin mesleğini yerine getirirken uyacağı etik kurallar hakkında net bir çalışma yapıldığını söylemek de mümkün değildir. Ancak meslek etiği çerçevesinde yapılan bazı çıkarımlar olabilmektedir. Bilişim sektöründe çalışan tüm personelin uymak zorunda olduğu etik ilkelerin belirlenmesi ve meslek kurallarının ortaya konulması bilişim sektörünün geleceği için en acil konular arasına alınmalı ve bilişimin bir meslek dalı olarak örgütlenmesi sağlanmalıdır. Bu raporda, özellikle, kamu sektöründeki bilişim meslek mensuplarının uyacakları etik ilkeler üzerinde durulacaktır.

1.4. Bilişim Etiğine İlişkin Sorun Alanları

Çağımız bilişim ortamının kendine özgü bazı etik sorunlar oluşturduğu ve oluşturmaya devam edeceği bir gerçektir. Bilişim alanına ilişkin etik sorunları tam anlamıyla tanımlamak mümkün gözükmemekle birlikte, bu sorunlar kişi mahremiyeti, mülkiyet, kişisel özgürlükler ile kamusal otorite arasındaki hattın çizilmesi, saygı, sorumluluğun belirlenmesi ve benzeri alanları kapsamaktadır.

Elektronik ortamdaki etik sorunların aşağıdaki Tablo’daki gibi sınıflandırılabilir:

Tablo 1: Elektronik Ortamdaki Etik Sorunların Sınıflandırılması [10]

Bu alandaki oldukça dağınık ve girift literatür ile dünyada ve Türkiye'deki bilişim uygulamalarının ortaya koyduğu sorunlar göz önüne alınarak bilişim etiği ile ilgili sorun alanlarını şu şekilde de sıralamak mümkündür:

1. Elektronik Veriye Erişim Hakkı ve Dijital Eşitsizlik
2. Elektronik Verilerin Güvenilirliği
3. Elektronik Verilerin Doğruluğu ve Güncelliği
4. Gerçeğin Çarpıtılması
5. Sistem Güvenliği
6. Fikri Mülkiyet Hakları
7. Mahremiyet (Gizlilik) İhlalleri
8. Kişisel Verilerin Korunması
9. Kurumsal Verilerin Korunması
10. İnternet Kullanımında Sorunlar
11. Web Sitelerinde Sorunlar
12. Elektronik Posta Listeleri ve Sosyal Medyada Tartışma Alanları

Bilişim suçları ile mücadele edilirken karşılaşılan zorluklar, esas itibariyle, teknik ve hukuki altyapı yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Teknik zorluklar; kolluk güçlerinin bilişim suçları ve siber terör ile mücadele ederken, suçluları yakalama ve araştırma konusunda karşılaştıkları zorluklardır. Hızla gelişen teknoloji karşısında hukukun teknolojik değişime ve beraberinde getirdiği sosyal değişime ayak uyduramadığı da genel kabul görmüş bir gerçekliktir. Bu çerçevede, bilişim alanında da teknik çözümler ve hukuki yaptırımlar dışında etik anlayışın benimsenmesi ve uygulanması önem arz etmektedir. Ancak, etik davranış ilkelerinin bilişim alanında kabul görüp uygulanmasında da benzer teknik ve hukuki zorluklar karşımıza çıkmaktadır. Bu tür zorluklar, bilişim alanındaki etik dışı davranışlara zemin oluşturmaktadır.

BÖLÜM 2

DÜNYADA BİLİŞİM ETİĞİ İLKE VE UYGULAMALARI

Bilişim alanında gerek öncü olan ülkeler gerekse uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından bilişim konusunda ortaya çıkan etik sorunlara bazı çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu alanda faaliyet gösteren başlıca uluslararası yapılar şunlardır: Birleşmiş Milletler (BM), G8 Ülkeleri, OECD ve Avrupa Konseyi. Ancak, bu kuruluşların çalışmaları bilişim etik ilkelerinden daha çok bilişim suçları alanında eksik uluslararası hukuki düzenlemelerin oluşturulması ve üye ülkelere bazı tavsiyelerde bulunulmasıdır. Bilişim alanındaki çeşitli meslek kuruluşları ve eğitim kurumları ise doğaları gereği, bu konuda bazı yazılı kurallar (etik kodlar) ortaya koymaya çalışmışlardır.

2.1. CEI Tarafından Yapılan Çalışmalar

1985' de kurulan ve Washington D.C.'de bulunan Computer Ethics Institute (Bilgisayar Etik Enstitüsü) tarafından geliştirilen 10 ilke şöyledir [11, 12]:

1. Bilgisayarı başka insanlara zarar vermek için kullanmamalıyız.
2. Başka insanların bilgisayar çalışmalarını karıştırmamalıyız.
3. Başka insanların dosyalarını karıştırmamalıyız.
4. Bilgisayarı hırsızlık yapmak için kullanmamalıyız.
5. Bilgisayarı yalan bilgiyi yaymak için kullanılmamalıyız.
6. Bedelini ödemediğimiz yazılımı kopyalamamalı ya da kullanmamalıyız.
7. Başka insanların bilgisayar kaynaklarını izin almadan kullanmamalıyız.
8. Başka insanların entellektüel bilgilerini kendimize mal etmemeliyiz.
9. Yazılan programın sosyal hayata etkilerine dikkat etmeliyiz.
10. Bilgisayarı saygı duyulacak, hakkında bahsedilecek şeyler için kullanmalıyız.

2.2. AFIPS Tarafından Yapılan Çalışmalar

AFIPS (American Federation of Information Processing Societies/Amerikan Bilgi İşlem Dernekleri Federasyonu) tarafından 1970 yılında düzenlenen yuvarlak masa toplantısı, bilişim profesyonellerince duyulan kaygılar sonucu bilişim mesleğinde “profesyonelliğin” ve bununla ilgili bir konu olan “profesyonel sorumluluğun” ne olduğuna dair daha iyi bir anlayış geliştirmek

üzere gerçekleşmiştir. Toplantı, daha sonra ilgili kurumların uygulamaya yönelik olarak konuya ilişkin hedefler geliştirmesini amaçlamıştır. Bu toplantıda profesyonelliğin temel tartışılma nedeni toplumun ehliyetsiz teknik performans ya da etik olmayan davranışlardan korunmasına verilen önem olarak belirlenmiştir. Toplumun korunma gereksinimini duyacağı kesimleri ise şöyle gruplanmıştır: “Kamu”, “bilgisayar ürün ve hizmetlerinin tüketicileri”, “bilişim çalışanlarının işverenleri”, ve “çalışanlar”. Koruma yöntemleri ise sertifikasyon, lisans verme, akreditasyon, etik ve profesyonellik terimleri çerçevesinde toplanmıştır. Etik konusu üzerindeki çalışmalar; tüketiciyi, adil olmayan rekabete ve ilkelere aykırı davranan kişilere karşı koruma sağlamak üzere kurum tarafından etik standartlar belirlenmesi olarak ortaya çıkmıştır. Toplantının etik sorunlara yönelik olan bölümünde bilgisayar alanında etik davranış standartlarının tanımı ve bu standartların uygulama yolları üzerinde tartışılmıştır. Toplantı sonunda alınan kararlar arasında AFIPS’in, yaşamlarında teknolojinin önemli bir rol oynadığı kamunun bu konuyla ilgili bilgisinin artırılması yönünde etkinlikler düzenlemesi de yer almıştır [13, 14].

2.3. ACM Tarafından Yapılan Çalışmalar

ABD’de bilişim profesyonellerinin, akademisyenlerin ve öğrencilerin üye olduğu, alanında en büyük bilişim kuruluşu olan, bilişim teknolojileri ve standartları hakkındaki anlayışı geliştirmek amacıyla kurulmuş olan ACM (The Association for Computing Machinery/Bilgi İşlem Makinaları Derneği), AFIPS’in yaptığı toplantıyı takip eden yıllarda “Bilişim Meslek Etiği İlkeleri”ni geliştirmeye çalışmıştır. Etik anlayışın hakim olduğu bir bilişim ortamının sağlanması bilgisayar kullanıcılarının nasıl hareket edeceğine dair kurumsal beklentilerin olması kadar, bilişim profesyonellerinin görevlerini ne şekilde yerine getireceklerini tanımlamaktan da geçiyordu. Bir kurumun, çalışanlarının en uygun biçimde bilgisayar kullanmasını sağlamak üzere kurallar oluşturmasının yanısıra kullanıcıların bu kurallar hakkında bilgilendirilmesi ve fikir birliğinin sağlanması da önemliydi. Amaçların bu doğrultuda gerçekleştirilmesi de meslek etiği ilkelerinin ve buna uygun politikaların geliştirilmesi ile olanaklı olabilecekti. Bu yöndeki ilk uygulamaları ACM tarafından geliştirilen ilkelere görülmektedir. ACM tarafından ilk olarak 1972 yılında geliştirilen ilkeler, 1992 yılında tekrar gözden geçirilmiştir ve dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde temel etik düşünceler, ikinci bölümde ek olarak profesyonel davranışlara yönelik daha belirgin düşünceler yer alır. Üçüncü bölüm işyeri ya da gönüllü bir ortamdaki liderlik rolündeki bireylere özgüdür. Dördüncü bölümde ise bu ilkelere uymaya yönelik hususlar bulunmaktadır. Her maddenin rehberliği sağlayan açıklamaları bulunmaktadır.

İlk bölümde yer alan genel etik kurallar sekiz maddeden oluşur:

1. Toplumun ve insanlığın iyiliğine katkıda bulunacağım.

2. Diğer insanlara zarar vermekten kaınacağım.
3. Dürüst ve güvenilir olacağım.
4. Adil olacağım ve ayrımcılığa karşı tavrı alacağım.
5. Kopyalama ve patent hakları dahil olmak üzere mülkiyet haklarına değer vereceğim.
6. Fikri eserlerin uygun bedelini ödeyeceğim.
7. Diğer bireylerin kişisel haklarına saygı göstereceğim.
8. Gizliliğe saygı göstereceğim.

ACM'nin geliştirdiği bilişim meslek etiği ilkelerinin, profesyonel çalışmanın gerçekleşmesinde etik karar almayı sağlaması; temel ve profesyonel etik standartların ihlal edilmesi durumunda ise muhakeme niteliğine esas oluşturması amaçlanmıştır [15, 16].

2.4. Diğer alışmalar

Yukarıda sayılanların dışında, dünyada bilişim alanında faaliyet gösteren ve araştırma yapan daha birçok kuruluş mevcuttur [17] ve bu kuruluşlar da bilişim etiği ve bilişim meslek etiği ile ilgilenmektedirler. Özellikle bilişim etiği alanında çalışan bu kurumlara ilave olarak, genelde toplumda özelerde ise kamu sektöründe etik davranış ilkelerini yerleştirmek ve belirlenen bu ilkelere uygun davranılıp davranılmadığını gözetmek işlevini gerçekleştiren etik kurullar da mevcuttur. Türkiye'deki Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu benzeri bu tür örgütlenmelerin dünyadaki gelişmeler karşısında bilişim alanına her geçen gün daha fazla eğilmesi beklenmektedir.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’DE BİLİŞİM ETİĞİ İLKE VE UYGULAMALARI

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak son zamanlarda Türkiye’de de bilişim alanında çalışan bazı kuruluşlar bilişim etiği ve bilişim meslek etiği üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır.

3.1. Türkiye Bilişim Vakfı Tarafından Yapılan Çalışmalar

Türkiye Bilişim Vakfı (TBV), 1995 yılında “Türkiye’yi Bilgi Toplumu” olarak görme ülküsünü gerçekleştirmek için kurulmuştur. TBV’nin ana amacı; Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşebilmesi için altyapının oluşturulabilmesine katkıda bulunmak ve bilişim sektörünün ekonomideki payının artırılması için, bilimsel araştırma ve geliştirme etkinliklerinde bulunarak ekonomik ve sosyal çalışmalar yapmak, projeler üretmek ve uygulamalarını sağlamak için uğraş vermektir. TBV’nin bilişim etiği alanındaki temel çalışmaları şunlardır:

1. TBV bünyesinde 1998 yılında kurulan “Etik Çalışma Grubu” tarafından “Bilişim Mesleği Ahlak İlkeleri Belgesi” geliştirilmiş ve kamuoyuna duyurulmuştur.
2. İnternet gibi sınırsız ortak bir iletişim ve etkileşim ortamını kullanırken birey olarak rahatsız olmamak ve kimseyi de rahatsız etmemek için bireylere dönük sezgisel anımsatıcı uyarılarda bulunmak amacıyla birçok kişinin katkılarıyla derlenen “İnternet İletişim Kuralları” kamuoyuna sunulmuştur.

Mesleki etik ilkeleri çerçevesinde; 1998 Yılında kurulan Etik Çalışma Grubu tarafından TBV için geliştirilmiş bilişim mesleği etik ilkeleri şunlardır [18].

1. Temel İlkeler

Toplumun ve bireylerin güvenliğini, sağlığını ve esenliğini gözetir, adil, dürüst ve güvenilir olup, tüm insanlara karşı hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit davranır, insanların özel yaşamına, saygınlığına ve iyelik haklarına saygı gösterir.

2. Genel Mesleki Yükümlülükler

- Mesleğiyle ilgili her türlü davranış, çalışma ve ilişkilerinde en yüksek ahlaki değerler doğrultusunda hareket eder ve sorumluluk üstlenir,
- Yasa, kural ve standartları öğrenir, izler, onlara uyar,

- Sahip olduğu mesleki bilgi, beceri ve deneyimleri kişisel ve kurumsal çıkarlara zarar vermeksizin paylaşır,
- Bireylere ve kurumlara ilişkin özel bilgilerin gizliliğine ve korunmasına özen gösterir, bağılı olduğu yükümlülüklerle ve sözleşmelere uyar,
- Denetimi altındaki verilere dayanarak yapacağı kestirim ve saptamalarda gerçekçi ve yansız olur,
- Sorumlu olduğu iş çerçevesinde ilgili tarafları çıkarları konusunda bilgilendirir, varsa çıkar çelişkilerinde taraflardan birinin yararına davranmaz,
- Yolsuzluklara ve dürüst olmayan işlere bulaştığından kuşku duyduğu kişi ve kurumlarla işbirliğine girmez, işverenin bilgisi dışında, kişi veya kuruluşlardan gelebilecek komisyon, pay, prim tekliflerini ve herhangi bir maddi yardımı geri çevirir,
- Ücretinin belirlenmesine esas alınacak mesleki niteliklerini tam ve doğru olarak bildirir.

3. Bireysel Yükümlülükler

Teknik yeterliliğini korur, geliştirir ve yalnızca yeterli eğitim, bilgi birikimi ve deneyime sahip olduğu alanlarda kendi isteğiyle görev alır, mesleki eleştirilere açık olur, eksikliklerini gidermeye çalışır, hatalarını kabul eder ve örtbas etmeye çalışmaz.

4. Toplumsal Yükümlülükler

Toplumun esenliği, sağlığı ve güvenliğine uygun kararlar almadaki sorumluluğunu kabul eder ve toplumu ve çevreyi tehlikeye sokacak etkenleri gizlemez, duyulmasına çalışır, kendi çıkarını, işverenin çıkarını ve müşterisinin çıkarını hiçbir zaman toplum çıkarının üstünde görmez, kamuya yapılan açıklamalarda yansız ve dürüst olur, toplumun bilişim teknolojisi uygulamaları ve bunların doğuracağı sonuçlar hakkında aydınlanmasına ve toplumda gerekli bilincin oluşmasına katkıda bulunur.

5. Ürün ve Hizmetle İlgili Yükümlülükler

Ürünün ve üretim sürecinin en yüksek niteliğe, verime ve etkinliğe ulaşması için çalışır, sistem gereksinimlerinin belirlenmesinde ve tasarımında, kullanıcıların ve sistemden etkileneceklerin gereksinimlerinin açık olarak ortaya konmasını sağlar, ürün geliştirme ve üretim sürecinde yapılan gözden geçirme, denetim ve sınamalarda nesneliği esas alır ve yapıcı davranır.

6. Meslektaşlar ve İş Arkadaşlarıyla İlgili Yükümlülükler

Meslektaşlarının ve iş arkadaşlarının mesleki gelişmelerine yardımcı olur ve meslek ahlakı ilkelerine uymaları için özendirir ve destek verir, meslektaşlarının ve iş arkadaşlarının görüş, kaygı ve şikayetlerine ilgisiz kalmaz, meslek yaşamında ilerlemek için hiçbir zaman meslektaşlarını gerçek olmayan nedenlerle eleştirmek, suçlamak yolunu seçerek onlara zarar vermez, meslektaşlarının çalışma ve çabaları sonucu ortaya çıkan ürün ve fikir eserlerine karşı gereken saygı, önem ve dikkati gösterir, meslektaşlarının çalışmalarını, kişisel çıkarları için izinsiz olarak incelemeyiz, kullanmaz ve geliştirmeyiz. Eğer herhangi bir şekilde kullanırsa, kaynağını mutlaka belirtir, henüz patent veya kopyalama hakkıyla ilgili yasal bir hak almamış olsa bile akademik ve mesleki tüm çalışmalara ve ürünlere karşı saygılı olur, meslektaşları hakkında bilgi sorulduğunda doğru bilgi verir ve işle ilgili olmayan özel bilgileri açıklamaz.

7. Yöneticilikle İlgili Yükümlülükler

Yöneticilik görevlerini yerine getirirken, kuruluşun başta bilişim ve iletişim kaynakları olmak üzere tüm kaynaklarının etkin, verimli bir biçimde ve sadece yetkili kişiler tarafından kullanılmasını sağlar, yönettiği çalışanlar arasında ayırım yapmaz, onlara karşı adil, dürüst ve güvenilir olur, yönetimi altındaki bilgi akışının zamanında ve doğru biçimde gerçekleşmesini sağlar, yönetimi altındaki personelin toplumsal ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesine katkıda bulunur ve onları bu konuda özendirir, yönettiği çalışanların mesleki gelişmelerine katkıda bulunur, onları bu konuda yönlendirir ve özendirir, yönettiği çalışanların işle ilgili yaptığı katkılar, buluşlar, bunlardan doğan hakları konusunda adil ve dürüst davranır, işe alacağı elemana, iş teklif ederken herhangi bir kişisel çıkar gözetmez, ona çalışma koşullarını tüm ayrıntılarıyla doğru olarak açıklar, çalışma yaşamının ahlaki ilkelerini çiğneyerek rakip kuruluştan eleman almaz, mesleki yaşamını mümkün olabildiği kadar özel yaşamından ayrı düşünür ve karar alırken profesyonellik ilkesinden ayrılmamaya özen gösterir.

8. İşveren ve Müşterilerle İlgili Yükümlülükler

İşvereni ve müşterileriyle olan mesleki ilişkilerinde daima güvenilir olur ve dürüst davranır, iş alırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken politik çevresini, yakınlık ve kişisel ilişkilerini ve maddi gücünü kullanarak haksız bir yarar veya üstünlük sağlamaya çalışmaz, kendi işverenin bilgisi ve izni olmadan ikinci bir işyerinde veya projede görev almaz, kendi işverenin kaynaklarını ve olanaklarını işverenin onayı dışında kişisel işlerinde veya başka bir grubun işlerinde kullanmaz.

9. Bu İlkelerle İlgili Sorumluluklar

TBV (Türkiye Bilişim Vakfı) bu "Bilişim Mesleği Ahlak İlkeleri" ne sahip çıkar ve yaygınlaşması için çaba gösterir, bu ilkeleri çiğneyen veya göz ardı eden kişi ve kurumlara karşı gerekli girişimlerde bulunur.

TBV'nin geliştirdiği "İnternet İletişim Kuralları" da şunlardır [18] :

1. Başkalarına Karşı Saygı

- Toplum karşısında kendinize yakıştırdığınız tavrı İnternet'in sanal ortamında da sürdürünüz, kimliğinizi saklayabileceğinizi umarak gerçek yaşamınızda benimsemediğiniz davranışları sergilemeyiniz.

- Başkalarına karşı saygılı olunuz, bunun kendinize olan saygınızın ve size başkalarının göstereceği saygının ön koşulu olduğunu unutmayınız.

- Düşüncelerinizi dile getirirken olumlu yaklaşmanın ve nazik bir ifade kullanmanın sağ duyunun gereği olduğunu hatırlayınız.

- Tartışmaların özelleşmesine ve kişiselleşmesine yol açmayınız.

- İnsanları duygusal yönden zedeleyici ve rahatsız edici iletilerin yayılmasına olanak vermeyiniz (örneğin amansız bir hastalığı olanların son isteği gibi sonuç alınması olasılığı çok kuşkulu iletilerin yayılmasına aracılık etmek ya da inançlar üzerinde yorumlar yapmak gibi)

- İstenmeden yapılan yanlışları hoşgörü ile karşılayıp, anlayışla yardımcı olmaya çalışınız.

- Kişilerin istemleri dışında iletiler alarak rahatsız olmalarını elinizden geldiğince önleyiniz, buna neden olmayınız.

- Size gelen bir iletiyi, başkasına aktarmak istediğinizde, bu iletiyi size gönderenin bunu isteyip istemediğinden emin olunuz.

2. Biçimsel Özen

- Açık kimliğinizi geçerli bir gerekçeniz olmadıkça gizlemeyiniz, her iletinizde açık kimliğinizin net olarak belli olduğundan emin olunuz.

- Kimliğin önem taşımadığı durumlarda görüş ve düşüncelerinizi anonim olarak açıklamayı uygun buluyorsanız bunu kötüye kullanmadan özenli yapınız.

- Konu kısmı yeterince açık olan (iletinin içeriğini göz atıldığında belli eden açıklıkta), dili anlaşılır, özlü kısa iletiler ile iletişim kurmaya ve etkileşmeye özen gösteriniz.

- Eđer herkesi deęil de bir kiřiye ilgilendirdięini dūřüncüđünüz bir ileti var ise genele hię duyurmadan doęrudan ilgili kiřiye iletilerinizi yönlendiriniz.
- Her zaman yanıtladığınız iletinin konu başlığını koruyarak yanıt veriniz.

3. İğerik İle İlgili Özen

- Ne demek istiyorsanız ona karşılık olan, yanlış anlaşılmalara yol ağmayacak düz ve yalın deyişlerle dūřüncelerinizi aktarmaya ęalıřınız.
- İletilerinizin yalnızca eleştirici olmasından kağınarak her zaman yapıcı ve ufuk ağıcı olmasını gözetiniz.
- İletileri yanıtlamadan önce bir kere daha özenle okuyunuz, verdiğiniz yanıtı da göndermeden önce iğerik ve imla açısından aynı özenle bir kere daha gözden geçiriniz.
- Özellikle tartışma listelerinde daha önce değinilmiş konuları ek bir katkıya yol ağmayacaksa üstelemeyiniz, ortaya ęıkmiř bir sonucu görmemezliğe gelerek kendi dūřüncenizi kabul ettirmede ısrarcı olmayınız.
- Gereksiz yere büyük harfler ile yazışmaktan, sık sık özel simgeler kullanmaktan, esprili ya da alaycı anlatımlardan kağınınız, jargon sayılacak farklı bir söyleşi biçimi ile herkese açık ortamlarda iletişimde bulunmayınız.
- Olanaklı olduğunca uzun alıntılar yapmaktan ve ek göndermekten kağınınız, gönderdiğiniz eklerin ęok yer kaplamamasına, virus gibi alıcısının bilgisayar ortamını bozucu iğerik taşımamasına özen gösteriniz.
- Virüslü iletiler ile karşılaştığınızda en kısa zamanda kağnağını ve geğikmeden etkileneceğini umduğunuz kişileri uyarınız.

4. Öteki Konular

- İyelik haklarını zedelememeye özen gösteriniz, başkasının veri kaynaklarını, dūřüncelerini ve yazılımlarını kendinizinmiş gibi sahiplenmeye kalkışmayınız.
- Başkalarının kişilik haklarına ve özel yaşamına saygılı olarak kişilerle ilgili karalayıcı yorumlarda bulunmayınız.
- İnternet ortamının sağladığı olanakların yasa dışı biçimde insanlara zarar verme, başkalarının işlerini engelleme, gizli ve kişisel bilgilerini ele geğirip yararlanma, her türlü sahtekarlık, yolsuzluk, dolandırıcılık ya da hırsızlık gibi kötü amaçlı kullanımına yol açmayınız ve göz yummayınız.
- Uygunsuz davranışlar sergilemekte ısrarlı olanları ölçülü bir tepki içinde elbirliği ile uyarmaya ęalıřınız.

- Size gelen bir iletiyi başkalarına aktarırken ileti üzerindeki e-posta adres bilgilerinin gerekmiyorsa aktardığınız kişinin eline geçmemesine özen gösteriniz.
- Kendinizin ya da temsilcisi olduğunuz ürün ve hizmetlerin reklâmını yapmayınız.
- Güvenlik zedeleyici ve bozucu girişimlere karşı alınması gereken önlemlere uymaya özen gösteriniz, bu konuda bir kuşku duyduğunuzda doğrudan İnternet servis sağlayıcınıza ya da kurum sorumlunuza durumu bildirerek önlem alınmasına yardımcı olunuz.
- İnternet üzerinde denetim ve düzenleme yetkisi olanların konumlarını kötüye kullanmalarına karşı duyarlı olunuz ancak gerektiğinde de işlerini kolaylaştırıcı her türlü desteği veriniz.

3.2.Türkiye Bilişim Derneği Tarafından Yapılan Çalışmalar

Türkiye Bilişim Derneği (TBD); Türkiye'nin bilişimle tanışmasının neredeyse hemen ardından 1971 yılında bugün bilişim profesyoneli diyebileceğimiz yarı akademik bir topluluk tarafından büyük bir gelecek vizyonu ile kurulmuştur. TBD'nin bilişim etiği alanındaki temel çalışmaları şunlardır [19] :

1. TBD'nin internet dergisinde; Asuman KUTLUATA tarafından hazırlanan "Bilişim ve Etik" Başlıklı çalışmaya yer verilmiştir. Çalışmada; bilişim ve etik kavramları, "Elektronik Haberleşme Etiği" ana başlığı altında e-posta ile haberleşme ve tartışma listeleri etiği, "World Wide Web" başlığı altında ise, web ve e-posta ve dosya kullanımında kullanıcılar sorumlulukları incelenmiştir.

2. TBD 19. Bilişim Kurultayı'nda 06.09.2002 tarihinde yapılan açık oturumda "Etik" konulu bir sunum yapılmıştır. Yayınlanan sunumda İnternet ve etik kavramlarının sıkça kullanılmasının sebepleri ve yapılan çalışmanın önemine değinilerek giriş yapılmış, devamında bazı ilkeler belirlenmiştir. Bunlar; "Hiç bir kural, insan topluluklarına ezberletilerek benimsetilemez"; "İnsan toplumsal varlıktır. Süreç içinde öğrenir ve uygular ve "Teknoloji Hazretleri" tek başına çözüm olamaz". Çalışmanın "Sonuç ve Öneriler" kısmı ise şu şekilde özetlenmiştir: "Son yıllarda İnternet kullanıcısı sayısının hızla artması ve Türkiye'de 1 milyona yaklaşması, İnternet ortamında yaşanan düzensizliği ve kuralsızlığı gündemin üst sıralarına taşıdı. Ülkemizde var olan teknik altyapı kısmen yeterli olsa dahi, internet kullanımının idari, hukuki ve ETİK altyapısının çok zayıf olduğu ortaya çıktı. Şimdi telaş içinde çözüm arıyoruz. ETİK kurallar, maalesef genelgelerle, yönergelerle kullanıcılara benimsetilemiyor. Bunun nedeni, ülkemizdeki internet kullanıcısının internet teknolojisi ile çok kısa bir zaman dilimi içinde karşılaşmış olması ve günlük hayatta "aile terbiyesi"

gereği özenle uyguladığı bazı etik kuralları dahi bu yeni ortamda “unutması” olarak açıklanabiliyor. Denklem, kısaca “zaman” (+) “özümseme” (=) “uyum” biçimindedir.

3. TBD'nin katkılarıyla 2001 yılında Gözde Dedeoğlu'nun yapmış olduğu “Etik ve Bilişim” çalışması; Türkiye’de genel hayatta etik ve bilişim hayatında etik konuları ile ilgili sorulara cevap vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda, “etik İlkeler hayatımızı düzenleyebilir mi?” sorusuna cevap aranmış; bilişim de etik ve eğitim konularına öncelik verilmiştir. Bu çalışmada ayrıca, Türkiye’de bu konuda faaliyet gösteren STK ve diğer kurumların faaliyetlerine özet olarak yer verilmektedir. Dünyada bu konuda çalışma yapan bazı kurumlara ait bilgiler de okuyucunun bilgisine sunulmuştur [20] .

3.3. TÜBİDER Tarafından Yapılan Çalışmalar

Bilişim Sektörü Derneği (TÜBİDER) 1999 yılında bilişim sektöründe faaliyet gösteren firmalar tarafından bir sektör meslek örgütü olarak kurulmuş olup, bilişim sektörünün mesleki standartlarının geliştirilmesi, sektör içi eğitimler, bilişim sektörünün hizmet sunumunun kalitesinin yükseltilmesi konularının yanında sektörün ticari, yasal ve mali sorunlarına çözümler geliştirilmesi konularında faaliyet yürütmektedir. Firmaların mesleki faaliyetlerini sürdürürken ve ticaret yaparken uyacağı ilkelerin uygulanmasında TÜBİDER'in bilişim sektörü adına gözlemci ve yönlendirici olarak yapacağı tavsiye uyarıları dikkate alacağını kamuya açık bir şekilde taahhüt ettiği “Bilişim Sektörü Ahlak İlkeleri”ni yayınlamıştır. Bu ilkeler şunlardır [21] :

1. Adil, dürüst ve güvenilir olacak, tüm insanlara karşı hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit davranacaktır.

2. Çalışma ve ilişkilerinde ahlaki değerler doğrultusunda hareket edecektir.

3. Mesleği ile ilgili yasa, kural ve standartları öğrenerek, onlara uyacaktır. Mesleki bilgi, beceri ve yeteneklerini kullanırken kişisel ve kurumsal çıkarlara zarar vermeyecektir.

4. Bilişim ve bilişim teknolojisi uygulamaları hakkında toplumun aydınlanmasına ve toplumda gerekli bilincin oluşmasına katkıda bulacaktır

5. Bağlı olduğu yükümlülükler ve sözleşmelere uyacaktır.

6. Başkalarına ait özel bilgilerin gizliliğine ve korunmasına özen gösterecek; insanların özel yaşamına, saygınlığına ve sahiplik haklarına saygı gösterecektir.

7. Ürün ve hizmetleri konusunda müşterilerini tam ve doğru olarak bilgilendirecek, ürün ve hizmet sunumunda yasaların ve ticaretin gerektirdiği belge ve bilgilerin eksiksiz olarak karşı tarafa verilmesini sağlayacaktır.

8. Faaliyetleri ile ilgili olarak ilgili tarafları çıkarları konusunda bilgilendirecektir.

9. Kirlili ve dürüst olmayan işleri yaptığından kuşku duyduğu kişi ve kurumlarla çalışmayacaktır.

10. İş ortaklarının ve ticari ilişki içinde olduğu kurum ve kişilerin hak ve çıkarlarını korumak konusunda titiz davranacak, onların kazançlarını yok edici bir ticari faaliyet içinde olmayacaktır.

11. Nihai tüketicilere bayi kar marjını yok sayan fiyat bilgilendirmesinde bulunmayacaktır.

12. Ürün ve hizmetin makul bir kar marjını koruyacak biçimde satılmasına özen gösterecek, diğer satıcı ve meslektaşları karşısında fiyat kırma yoluyla haksız kazanç elde etmeye çalışmayacaktır.

13. Üreticilerin, patent, telif ve mülkiyet haklarına saygılı davranacak; sahte ürün satışı yapmayacak; yazılımların lisansız ve korsan ticaretine karşı çıkacaktır.

14. Haksız rekabet sayılan ticari faaliyet içinde olmayacak, ürün ve hizmet sunumunda tekel yaratıcı davranışlardan kaçınacak, ticari avantaj ve üstünlüklerini meslektaşlarının ve müşterilerinin aleyhine kullanmayacaktır.

15. Tüketicilerin yasalar ve uygulamalardan gelen haklarına saygılı davranacak, garanti ve satış sonrası hizmet konularında müşteri mağduriyeti oluşturmayacaktır.

16. Çalışma yaşamının ahlak kurallarına uyacak, çalışanlarının yasalardan ve uygulamalardan gelen hak ve çıkarlarını koruyacaktır.

17. Çalışanlarının mesleki gelişimine katkıda bulunacak, onları bu konuda özendirerek; çalışanın sektörel, toplumsal ve kişisel sorumluluklarını yerine getirirken temel ahlak kurallarına uygun davranmalarını sağlayacaktır.

3.4. Bilişim Alanında Etik Farkındalık Yaratma ve Eğitim Çalışmaları

Bilişim alanında etik farkındalık yaratma konusunda gerek üniversiteler ve gerekse STK'lar faaliyet göstermeye başlamıştır. Son yıllarda bilişim etiği konusuna birçok üniversitenin (örn. İTÜ ve Yıldız Teknik Üniversitelerinde) lisans ve lisansüstü programlarında yer verilmekte olup, öğrencilerin bilişim etiği konusunda bilinçlendirilmesi için dersler konulmuştur [22, 23].

SONUÇ VE ÖNERİLER:

BİLİŞİM MESLEĞİ ETİK İLKELERİ İÇİN TEMEL ÇERÇEVE

WikiLeaks olayı açıkça göstermiştir ki; kişiler sanal dünyada çoğu zaman güçsüz kalmakta ve kendi mahremiyetlerini sağlayamamaktadırlar. Bu çerçevede; bilişim sistemini yönetenler ve sistemdeki izlerin kayıtlarını tutan görevliler bu bilgilerin güvenliğini ve kişisel verilerin korunmasını garanti etmelidirler. Bu sadece yasal bir zorunluluk değil aynı zamanda etik bir ödevdir. Aksine bir davranış, hem mesleğin, hem ilgili kurumun ve görevlinin saygınlığına zarar verecektir.

Kamu sektöründe bilişim mesleğinde görev yapanların bazı toplumsal yükümlülükleri vardır. Bilişim görevlileri, toplumun bilişim teknolojisi uygulamaları ve bunların doğuracağı sonuçlar hakkında aydınlanmasına ve toplumda gerekli bilincin oluşmasına katkıda bulunurlar. Türkiye’de de, kamu sektöründeki duruma bakıldığında, bilişim mesleğinde görev yapanlar arasında etik bilincin yeni yeni oluşmaya başlamıştır.

TC. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu kamu görevlilerine yönelik etik eğitimlerine “Bilişim Etiğini” de özel bir sorun alanı olarak dahil etmelidir. Kurulun çalışmaları dışında, kamu sektöründe bilişim alanında eğitimlere yer veren TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi), Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı gibi kurumlarında bilişim etiği eğitimi üzerinde daha fazla durmaları gerekir. Kamu bilişimcilerini profesyonel organizasyonlar ile çatısı altında buluşturan Türkiye Bilişim Derneği’nin çatısı altında yapılan bütün organizasyonlarda bu temanın ele alınması farkındalık yaratmak ve sektörü bilinçlendirmek adına önemli olabilir.

Bilişim mesleği etik ilkeleri oluşturulurken bize yardımcı olacak genel çerçeve şöyle çizilebilir:

1. Temel etik ilkelerine (örn. doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, saygınlık) mutlaka yer verilmelidir.
2. Kamu sektörü söz konusu olduğunda kamu görevine özgü etik ilkeler (örn. tarafsızlık, adalet ve eşitlik, çıkar çatışmasının önlenmesi) vurgulanmalıdır.
3. Bilişim mesleğine özgü etik ilkeler (örn. elektronik veri, sistem güvenliği, internet güvenliği) ayrıntılı olarak düzenlenmelidir.

4. Bilişim Hukuku alanından derlenecek etik ilkeler (fikri mülkiyet ve mahremiyet ile ilgili) de bu genel çerçeveyi desteklemelidir.

Bu genel çerçeveden hareketle, ileriki çalışmalarda, TBD (Türkiye Bilişim Derneği) bilişim etiği meslek ilkelerini ayrıntılı olarak ortaya koyabilir.

KAYNAKÇA

- [1] TDK web sitesi bilişim terimi arama sonucu. www.tdk.gov.tr
- [2] http://www.chip.com.tr/blog/thecrowsalvation/veri-bilgi-ve-bilisim_3332.html
- [3] Akarsu, B. (1984), Felsefe Terimleri Sözlüğü, Ankara: Savaş Yayınları.
- [4] Arslan, M. (2005), İş ve Meslek Ahlakı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [5] Mengüşoğlu, T. (1983), Felsefeye Giriş, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [6] Pazarlı, O. (1980), İslam Ahlakı, İstanbul: Remzi Kitabevi; Akarsu, B. (1984), Felsefe Terimleri Sözlüğü, Ankara: Savaş Yayınları.
- [7] Tepe, H. (2000), Etik ve Meslek Etikleri: Tıp, İşletme, Medya ve Hukuk, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- [8] Ferrel, O.C. ve J. Fraedrich (1994), Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases, Boston: Houghton Mifflin Company.
- [9] Aydın, İ. (Tarihsiz), Kamuda Etik, www.ankara.gov.tr/kamuda_etik_inayet_aydin.doc, (erişim tarihi: 17.04.2011).
- [10] Tataroğlu, M. ve B. Coşkun (2005), Bilgi İletişim Teknolojileri ve E-Devletin Etik Açısından İrdelenmesi, www.etikturkiye.com/etik/kyonetim/Tataroglu.pdf, (erişim tarihi: 17.04.2011).
- [11] <http://computerethicsinstitute.org/>
- [12] Karabal A., M. Karabal ve B. Peker (2007), Yazılı Ve Yazılı Olmayan Kurallar Çerçevesinde Bilişim. <http://bilisimci2007.blogcu.com/> (erişim tarihi: 08.01.2011)
- [13] <http://bilisimci2007.blogcu.com/bilisim-etigi/2799981>, (erişim tarihi: 07.01.2011).
- [14] <http://www.yeniforumuz.biz/showthread.php?1216496-Bili%C5%9Fim-topl%C4%B1m%C4%B1nda-ortaya-%C3%A7%C4%B1kan-etik-sorunlar-ve-t%C4%B1p-bili%C5%9Fimi-meslek-ahlak-ilkeleri>, (erişim tarihi: 08.01.2011).
- [15] <http://www.bilisimgrup.com>.

- [16] http://plone.acm.org/membership/COE_Flyer.pdf.
- [17] Bkz. Ek-1.
- [18](2007), Surfing the web for non-business activities, <http://www.tbv.org.tr> (erişim tarihi: 17.04.2011).
- [19] <http://www.tbv.org.tr/Sayfa.aspx?ID=33>
- [20] Dedeoğlu, G. (2001), Etik ve Bilişim, Ankara: TBD Yayınları.
- [21] <http://www.tubider.org.tr/index.php/biliim-sektoerue-ahlak-lkeleri.html>
- [22]<http://ninova.itu.edu.tr/tr/dersler/bilgisayar-bilisim-fakultesi/141/blg-412/>,
(erişim tarihi: 20.04.2011)
- [23] <http://www.yildiz.edu.tr/~guler/523142.htm>, (erişim tarihi: 20.04.2011)

EK 1 : BİLİŞİM ETİĞİ ALANINDA ÇALIŞMA YAPAN KURULUŞLAR

ANIE: African Network for Information Ethics
ACM/SIGCAS: Association for Computing, Special Interest Group on Computers and Society
CPSR: Computer Professionals for Social Responsibility
GI: Gesellschaft für Informatik, Fachbereich Informatik und Gesellschaft , Fachgruppe Informatik und Ethik .
Informationethics.org.uk
IACAP: International Association for Computing and Philosophy
INSEIT: International Society for Ethics and Information Technology
IBR: Internet Bill of Rights
LISS: Living in Surveillance Societies (COST Action IS0807)
RELEI: Red Latinoamericana de Etica de la Información
Red Universitaria de Etica en el Ciberespacio
CAEPP: Centre for Applied Ethics and Public Policy
CCSR: Centre for Computing and Social Responsibility, De Montfort University, UK
Centre of Excellence for Ethics and Technology: 3TU, The Netherlands
CEST: Center for Ethics of Science and Technology, Chulalongkorn University, Thailand
ICE: Institute of Communication Ethics, UK
IEG: Research Group on the Philosophy of Information, Oxford University, UK
Onlineethics.org The Online Ethics Centre at Case Western Reserve University, USA
RCCS: The Research Center on Computing & Society, Southern Connecticut State University, USA
University of Pittsburgh (USA) School of Information Sciences: Information Ethics
University of Wisconsin-Milwaukee (USA): Center for Information Policy Research, School of Information Studies
The Oxford Uehiro Centre for Practical Ethics (UK)

Observatory on the Information Society
UNESCO: Communication and Information
WSIS: Official Website of the World Summit on the Information Society
ALA: American Library Association, Office for Intellectual Freedom
AoIR: Association of Internet Researchers
APC: The Association for Progressive Communications
APPE: The Association for Practical and Professional Ethics
ASIST: American Society for Information Science and Technology
Berkman: The Berkman Center for Internet & Society at Harvard Law School
CAE: Center for Applied Ethics, University of British Columbia, Canada
CDT: Center for Democracy and Technology, Washington D.C., USA
CIPR: Center for Information Policy Research, School of Information Studies, University of Wisconsin-Milwaukee, USA
CEI: Computer Ethics Institute, The Brookings Institution, Washington D.C., USA
Cheskin Research
CSI: Center for Social Informatics, Indiana University, USA
Cybergeography: Centre for Advanced Spatial Analysis, University College London, UK
DSW: Deutscher Server Wirtschaftsethik, Germany
EBEN: European Business Ethics Network
EEN: European Ethics Network, European Commission and Catholic University Leuven
EFF: Electronic Frontier Foundation
EGE: European Group on Ethics in Science and New Technologies, European Commission
ELDIS: Eldis Gateway to Development Information, including Eldis ICT for Development Resource Guide.
EPIC: Electronic Privacy Information Center, USA
EthicNet: Data bank for European Codes of Journalism Ethics
Ethiknet, Germany
FFII: Foundation for a Free Information Infrastructure

FIFF : Forum InformatikerInnen für Frieden und gesellschaftliche Verantwortung e.V., Germany
Forum social mundial , Porto Alegre, Brazil
Foundations of Information Ethics (FINE) , Kyoto, Japan
FOIA : Freedom of Information Act, National Institute of Standards and Technology, USA
FUNREDES : Fundación Redes y Desarrollo
GIST : Gender Perspectives Increasing Diversity for Information Society Technology
globethics.net : A Global Network of Institutions Involved in Applied Ethic
GVW : Gesellschaft für Verantwortung in der Wissenschaft, Germany
Hodges' Health Career - Care Domains - Model (h2cm) , UK
IBPE : Institute for Business & Professional Ethics, DePaul University, Chicago, USA
ICRAC : International Committee for Robot Arms Control
IEEE-SSIT : The Society on Social Implications of Technology (SSIT) of the Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE)
IFIP : International Federation for Information Processing
IFJ : International Federation of Journalists
IFLA : International Federation of Library Associations and Institutions. Committee on Free Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE)
Independent Media Center
Infonomia by Alfons Cornella, Spain
Informatik und Gesellschaft , University of Paderborn, Germany
Institute of Network Cultures Amsterdam, The Netherlands
INSNA : International Network for Social Network Analysis, Carnegie Mellon University, USA
IRMA : Information Resources Management Association, Pennsylvania, USA
IRTC : Institute for Religion, Technology and Culture, Canada
Instituto Fronesis
ISBED : International Society of Business, Economics, and Ethics
ISOC : The Internet Society
ITA : Institute of Technology Assessment (Australia): Privacy Links

IZEW: Interfakultäres Zentrum für Ethik in den Wissenschaften, Universität Tübingen, Germany
Joint Research Project on Cultural Ecology , Japan
KnowNet Initiative: Knowledge Networking in Developing Countries
LCA: Laboratory for the Culture of the Artificial, University of Urbino, Italy
Libr.org: Library related websites with social orientation
Nethics e.V. , University of Konstanz, Germany
Netzwerk Medienethik , München, Germany
OSCE Representative on Freedom of the Media
OEC: Online Ethics Center for Engineering and Science
OneWorld América Latina
Online Magna Charta
Privacy International
RCSS: Research Center on Computing and Society, Southern Connecticut State University, USA
SEDET: Société en développement dans l'espace et dans le temps, Paris, France
SGR: Scientists for Global Responsibility
Societas Ethica
SPT: Society for Philosophy and Technology
Stanford Law School Center for Internet and Society
Stiftung Bridge: Bürgerrechte in der digitalen Gesellschaft, Germany
St. James Ethics Centre , Australia
The Surveillance Project c/o Department of Sociology, Queen's University, Kingston, Canada
UN Development Programme (UNDP) , Office of Development Studies
UNESCO Observatory of the Information Society
UNRISD United Nations Research Institute for Social Development
Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare: Arbeitsgruppe für Informationsethik
WIPO: World Intellectual Property Organization
W3C-Consortium
W3C-WAI: Web Accessibility Initiative

Wiki Law
YOIS: Youth for Intergenerational Justice and Sustainability
Zelig: European meetings of digital counter-cultures
ZfW: Zentrum für Wirtschaftsethik GmbH

Kaynak: <http://icie.zkm.de/institutions>